

ƏNVƏR SALAHOV
UNEC ADIU
e.salahov96@gmail.com

MÜƏSSİSƏLƏRDƏ DÖVRIYYƏ VƏSAİTLƏRİNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN ARTIRILMASI ÜÇÜN MALİYYƏ NƏZARƏTİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Açar sözlər: maliyyə nəzarəti, dövriyyə aktivləri, rentabellik, qənaət.

Key words: financial control, asset turnover, profitability, savings.

Ключевые слова: финансовый контроль, оборачиваемость активов, рентабельность, сбережения.

Dövriyyə aktivləri təsərrüfat subyektləri üçün maliyyə sabitliyinin, ödəmə qabiliyyətinin qorunmasında, maliyyə-təsərrüfat əməliyyatlarının davamlılığının təmin olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu da imkan verir ki, şirkət vaxtında və tam uğurla kommərsiya fəaliyyətini həyata keçirə bilsin və onun ödəniş və hesablaşma öhdəliklərini vaxtında və tam yerinə yetirsin. Bütün bunlar dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə olunmasını, onlara qənaəti zəruriləşdirir.

Dövriyyə vəsaitlərinin dövriyyəsi

Dövriyyə vəsaitlərinin dövretmə sürətinin artması onlardan istifadə səmərəliliyini də artırır. Bu da onu göstərir ki, dövriyyə vəsaitlərinin idarə olunması müəssisənin maliyyə siyasətinin hazırlanmasında və maliyyə planlaşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Dövriyyə vəsaitlərinin idarə olunması dedikdə, müəssisənin uzunmüddətli və səmərəli istehsal və maliyyə fəaliyyətini təmin etmək üçün lazımı dövriyyə vəsaitlərinin həcmi və strukturunun, onların mənbələrinin, aralarındakı nisbətlərin araşdırılması başa düşülür[5].

Müəssisənin mənfəəti müəyyən dərəcədə dövriyyə vəsaitlərinin həcmindən asılıdır. Dövriyyə vəsaitlərinin həcmi optimal səviyyədə olmalıdır. Optimal səviyyədən istər çox olduqda, istərsə də az olduqda bu istənilən nəticəni verməyəcəkdir. Belə ki, əgər dövriyyə vəsaitlərinin səviyyəsi zəruri normadan az olarsa, bu müəssisənin fəaliyyətində tez-tez fasilələrin yaranmasına səbəb olacaq ki, bu da mənfəətin həcmi azalmasına gətirib çıxaracaqdır. Dövriyyə vəsaitlərinin həcmi əgər optimal normadan çox olarsa, bu zaman vəsaitlərin bir qismi istehsal tsiklindən kənarda qalır, bu da xəcləri artırır və mənfəətə də mənfə təsir edir.

Ehtiyatlardan istifadənin səmərəlik səviyyəsi, qənaət və rentabellik təhlil olunan zaman müəyyən məsələlərə də nəzər salmaq lazımdır. Bu məsələlər aşağıdakılardır:

- Mövcud normativ və standartlara riayət olunması;
- Qənaət və rentabelliğin yoxlanılmasında lazımi normativlərin müəyyən olunması;
- Pozuntuların aradan qaldırılması üzrə tədbirlər hazırlamaq və icra etmək.

Dövriyyə aktivlərinin təhlili zamanı onlardan səmərəli istifadə olunmasını aşkara çıxarmaq üçün aktivlərin dövr müddəti, dövretmə sürəti, vəsaitin dövriyyəyə cəlb olunması, debitor borclarının vəziyyəti, debitor borcunun dövriyyə aktivlərinin məcmunda xüsusi çəkisi, əmtəə-material ehtiyatlarının dövriyyəsi və s. kimi göstəriciləri ətraflı şəkildə öyrənmək lazımdır [2].

Dövriyyə aktivlərinin uçotu və auditi müasir tələblərə uyğun şəkildə qurularsa, o zaman onlardan səmərəli istifadə etmək mümkün olar. Bu zaman müəssisənin istehsal ehtiyatlarından, tədavül sferasındakı maddi aktivlərdən, qısamüddətli maliyyə qoyuluşlarından, pul vəsaitlərindən, hesablaşmalarda olan vəsaitlərdən istifadə yaxşılaşar. Yəni, müəssisənin dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli və qənaətlə istifadə olunması maya dəyərini aşağı salınmasına, satışdan alınan mənfəətin artırılmasına gətirib çıxarır.

Dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə olunması məqsədilə müəyyən tədbirlər həyata keçirilməlidir:

- Yoxlama zamanı müəssisə rəhbərinin əmri ilə təsdiq olunmuş siyahıda adı olmayan işçilərə, orada işləməyən şəxslərə və əvvəlki avans üçün hesabat verməyən təhtəlhəsab şəxslərə kassadan nağd pul verilməsi əməliyyatları xüsusi diqqətlə yoxlanılmalıdır;
- Ezamiyyə xərclərinin rəsmiləşdirilməsi ilə əlaqəli sənədlərin düzgün rəsmiləşdirilməsi diqqətlə təhlil olunmalıdır;
- Vergiyə cəlb etmə məqsədi ilə norma həddində və normadan artıq sərf edilmiş nümayəndəlik xərclərinin analitik uçotu təşkil olunmalıdır;
- Dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə üçün işlənilib hazırlanan tədbirlər planı sintetik və analitik təhlil materiallarına uyğun olmalıdır;
- Auditor yoxlama zamanı yoxlamaları dövriyyə vəsaitləri ilə əlaqəsi olmayan materiallarla yüklənməməlidir və s.

Dövriyyə vəsaitlərindən istifadənin səmərəliliyinin daha da artırılması müəssisənin də mənfəətinin artmasına və bu da ölkə ərazisində ÜDM-nin də yüksəlməsinə gətirib çıxarır. Artımın əldə olunması üçün isə dövriyyə vəsaitlərindən istifadənin səmərəliliyinin artırılması üzrə maliyyə nəzarəti sistemini də təkmilləşdirmək lazımdır [3].

1. Maliyyə nəzarətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Maliyyə nəzarətinin təkmilləşdirilməsi nəzarətin ən müasir mexanizmlərinin tətbiqini, nəzarət sisteminin əlaqələndirilməsini, təsir gücünün artırılmasını və s. nəzərdə tutur.

Bizim ölkəmizdə də son dövrlər maliyyə nəzarəti inkişaf etsə də, onun da müəyyən çatışmazlıqları vardır. Ölkəmizdə maliyyə nəzarəti sisteminin əsas problemlərindən biri əlaqələndirmənin yoxluğu, bir təsərrüfat subyektində eyni zamanda bir neçə nəzarətçinin yoxlamalar təşkil etməsi olmuşdur. Bu sahədə mövcud olan çatışmazlıqlara həmçinin aşağıdakıları da aid etmək olar:

- Ölkə üzrə ümumi maliyyə nəzarəti standartları formalaşmamışdır;
- Daxili və xarici maliyyə nəzarətini həyata keçirən orqanların görməli olduğu işlər lazımı dərəcədə fərqləndirilməmişdir;
- Maliyyə nəzarətini həyata keçirən orqanlar üçün inzibati təsir üçün rəqlamentləşdirilmiş qaydalar mövcud deyildir və s.

1996-cı ildə Beynəlxalq Valyuta Fondunun tələbinə əsasən ölkə prezidentinin fərmanı ilə yoxlamalar məhdudlaşdırıldı və prokurorluq və DİN orqanlarına təsərrüfat təşkilatlarında yoxlamalar aparması qadağan olundu və ölkədə başlıca maliyyə nəzarət orqanı olan Maliyyə Nazirliyinin nəzarət strukturları yenidən qurularaq, bəzi dövlət nəzarət orqanlarının funksiyaları məhdudlaşdırıldı.

Müstəqillik əldə etdikdən sonra maliyyə nəzarətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər görülmüşdür. Buraya qəbul olunan qanun layihələri, imzalanan fərmanlar və s. aid oluna bilər. Bunların bəzilərinə aşağıdakıları aid edə bilərik [6]:

– İstehsal, xidmət, maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması və əsassız yoxlamaların qadağan edilməsi haqqında 1996-cı il 17 iyun tarixli 463 sayılı fərman;

– Dövlət nəzarəti sisteminin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlığın inkişafı sahəsində süni maneələrin aradan qaldırılması haqqında 7 yanvar 1999-cu il tarixli fərman;

– "Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında" 28 sentyabr 2002-ci il tarixli fərmanı;

– Maliyyə Nazirliyi tərəfindən maliyyə nəzarəti işini nizamlamaq məqsədilə verilmiş —Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən dövlət maliyyə nəzarətinin həyata keçirilməsi qaydaları haqqında 1-64 sayılı, 27 iyun 2001-ci il tarixli təlimatı

– Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 3 sentyabr tarixli 377 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş —Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Dövlət Proqramı (2004- 2006-cı illər) və s.

2. Təkmilləşdirmə prosesində auditorların rolu

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 3 sentyabr tarixli 377 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş —Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Dövlət Proqramında (2004- 2006-cı illər) auditor xidmətinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə auditin qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və auditor xidmətinin beynəlxalq audit standartlarına uyğunlaşdırılması, milli audit standartlarının hazırlanmasının başa çatdırılması; Auditorlar Palatasının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi və s. kimi məsələlərin həlli Auditorlar Palatasına tapşırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasında auditor xidmətinin inkişaf konsepsiyasında 2014-2020-ci illərdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş tədbirlər aşağıdakı istiqamətlərdədir [1]:

- Auditor xidmətinin normativ hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi üzrə;
- Auditor fəaliyyətinin idarə olunması, tənzimlənməsi və auditin institusional potensialının gücləndirilməsi üzrə;
- Beynəlxalq audit standartlarının tətbiqinin genişləndirilməsi üzrə;
- Auditor xidmətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üzrə;
- Auditor kadrlarının hazırlanması və yenidən hazırlanması üzrə;
- Auditin təşkili üzrə;
- Auditdə şəffaflığın artırılması, haqsız rəqabət və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə;
- Auditin təşkili və tənzimlənməsinə dair metodik vəsait və tövsiyələrin hazırlanması üzrə;
- Auditin təbliği və təşviqi üzrə;
- Auditdə informasiya texnologiyalarının tətbiqi üzrə;
- Nəşrlər, seminar və konfransların keçirilməsi üzrə;
- Təhlil, tədqiqat və sosioloji sorğular üzrə;
- Beynəlxalq audit təcrübəsinin tətbiqi üzrə.

Azərbaycan Respublikasında auditor xidmətinin inkişaf konsepsiyasının əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli fərmanı ilə təsdiq olunmuş «Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış» inkişaf konsepsiyasının reallaşdırılması baxımından ölkə iqtisadiyyatının sabit və dayanıqlı inkişafını təmin etmək, şəffaflığın artırılması, vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf etdirilməsi, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya üçün tədbirlərin reallaşmasına dəstək verməkdir [3].

Tədqiqatın aparılması zamanı aşağıdakı nüanslar meydana çıxır:

Azərbaycan Respublikasında auditor xidmətinin inkişaf konsepsiyasının əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli fərmanı ilə təsdiq olunmuş «Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış» inkişaf konsepsiyasının reallaşdırılması baxımından ölkə iqtisadiyyatının sabit və dayanıqlı inkişafını təmin etmək, şəffaflığın

artırılması, vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf etdirilməsi, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya üçün tədbirlərin reallaşmasına dəstək verməkdir.

Maliyyə nəzarətinin səmərəliliyini artırmaq məqsədilə müəyyən prinsiplərə əməl olunmalıdır:

– Maliyyə nəzarətinin həyata keçirilməsində aşkarlıq prinsipinə əməl olunmalıdır. Lakin təsərrüfat subyektinin kommertiya sirlərinin də qorunması təmin olunmalıdır.

– Baş verə biləcək mənfi hallar üçün qabaqlayıcı tədbirlər hazırlanmalıdır. Belə tədbirlər müəssisənin strateji planlarında əks olunur.

– Maliyyə nəzarəti təsərrüftə subyektləri ilə yanaşı, dövlətin təsərrüfat-maliyyə əməliyyatlarını əhatə edir. Yoxlama zamanı, bu fəaliyyətin nəticələri yoxlanılıb qiymətləndirilir. Müasir bazar iqtisadiyyatı dövründə maliyyə nəzarətinin hərtərəfli olması daha çox əhəmiyyət daşıyır.

– Maliyyə nəzarətinin icrası zamanı demokratik ölçülər nəzərə alınmalıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Firmanın iqtisadiyyatı T. Ə. Hüseynov. Dərslik. Bakı, 2009
2. Auditin əsasları S.M. Səbzəliyev, R. M. Hacıyev, Dərslik. 2013
3. Maliyyə nəzarəti B. A. Xankişiyev. Dərslik. Turan, 2012,
4. Müəssisələrin maliyyəsi B. Ataşov, N. Novruzov. Dərs vəsaiti. Bakı, 2009
5. Ковалев В. В., Ковалев Вит. В. К56 — Финансы организаций (предприятий), 2006.
6. Бровкина Н. Д. Контроль и ревизия : учеб. пособие. — Москва: ИНФРА-М, 2007.

А.Салахов

Обработка финансового контроля для повышения эффективности срочных определений в офисах

Резюме

Оборотные активы важны для хозяйственных объектов в обеспечении финансовой стабильности, платежеспособности и устойчивости финансово-хозяйственной деятельности. Это позволит компании своевременно и в полном объеме выполнять свои коммерческие операции, а также своевременно и полностью выполнять свои платежные и расчетные обязательства.

Азербайджан 2020: взгляд в будущее Концепция «Азербайджан 2020: взгляд в будущее» является главной целью Службы аудита. «Декларация Президента Азербайджанской Республики от 29 декабря 2009 года.

Все это требует эффективного использования оборотных средств и необходимости в них.

A.Salahov

Processing of financial control for increasing the performance of turnover assets in institutions

Summary

Turnover assets are important for economic entities in ensuring financial stability, solvency, and sustainability of financial and economic operations.

The main purpose of the Audit Service Development Concept in the Republic of Azerbaijan is to ensure the sustainable and sustainable development of the country's economy, to enhance transparency and to develop civil society in terms of implementing the concept of "Azerbaijan 2020: Look into the Future" approved by Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 29, to support the implementation of measures to integrate into the world economy.

This will allow the company fulfill its commercial operations on time and in full, and timely and fully perform its payment and settlement obligations. All of this required the efficient use of turnover assets and the need for them.

Rəyçi: Rauf Quşxani
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent